

Henryk Paprocki

MISTERIUM eucharystii

Interpretacja genetyczna
liturgii bizantyjskiej

Przedmowa
Irénée-Henri Dalmais

Wydawnictwo WAM
Kraków 2010

WSTĘP

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΜΗΝ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ

na moją pamiątkę (1 Kor 11, 25)

Jeżeli można się zgodzić, że ośrodkiem duchowości Kościołów protestanckich jest lektura i percepcja Słowa Bożego, jeżeli takim samym ośrodkiem duchowości Kościoła rzymskokatolickiego jest życie sakramentalne, a zwłaszcza Najświętszy sakrament, to należy też przyznać, że duchowość Kościoła prawosławnego od wieków kształtuje się wokół wspólnie rozwiniętej liturgii.

Słuchanie Słowa Bożego w duchowości Kościoła prawosławnego odgrywa również bardzo istotną rolę, lecz Słowo Boże w kontekście liturgicznym brzmi inaczej niż w czasie lektury prywatnej i nabiera realizmu wydarzenia liturgicznego. Gdy dwaj albo trzej są zgromadzeni w czasie synaksy eucharystycznej (por. Mt 18, 20), wtedy sam Chrystus Zmartwychwstały i obecny w Kościele powtarza swe słowo z mocą, a wydarzenie ewangeliczne jest już nie wspominane, lecz przeżywane jako fragment prawdziwej paruzji. Najświętszy sakrament ołtarza, Boska Eucharystia, jako uobecniona zbawcza ofiara Chrystusa oraz ofiara chwały (gr. θυσία αἰνεσέως, łac. *sacrificium laudis*, Hbr 13, 15) ze strony Kościoła, jest przeżywana zawsze w Liturgii, stanowiącej dziękczynną odpowiedź na dar Boskiej obecności w eucharystycznej paruzji, którą Kościół nigdy nie może się dostatecznie nacieszyć. Dlatego Kościół prawosławny nie zna w ogóle tak zwanych „cichych” Mszy świętych, odprawianych bez głośno mówionego słowa, bez śpiewu, bez ikon, bez woni kadzideł.

Czym zatem jest owa liturgia, która zajmuje tak wyjątkowe miejsce w duchowości Kościoła prawosławnego, miejsce wyjątkowe do tego stopnia, że całą duchowość prawosławia można określić jako duchowość liturgiczną? Liturgia jest Służbą Bożą, służeniem według określonego miejsca i porządku jaki każdemu jest przeznaczony. W pojęciu wschodnim, a zwłaszcza prawosławnym, każde *ordo*, każda *taksis*, każdy gatunek istot ma swoją liturgię.

Liturgia przeznaczona człowiekowi, jako istocie łączącej świat Boski z bytem materialnym, w pierwotnym planie Bożym miała polegać na tym, by człowiek jako świadomy kapłan niższej natury składał Bogu dziękczynne hymny, które cała natura zanosi bezwiednie swemu Stworzycielowi. W pojęciu prawosławnym cała natura jest wciągnięta w proces kosmicznej liturgii, w której każde stworzenie z radością spełnia przeznaczoną mu funkcję, chwając Boga całym procesem istnienia. Jedynie człowiek mógł się z tego procesu wyłamać, tracąc przeznaczoną mu funkcję i miejsce, lecz przez zbawczą Ofiarę Chrystusa – według Ojców Kościoła – została mu przywrócona funkcja króla i kapłana stworzenia (por. 1 P 2, 9), funkcja, którą pierwotnie pełnił w raju.

W związku z tym każdorazowe przeżycie eucharystycznej Ofiary Chrystusa jest równocześnie przeżyciem ponownego włączenia się w nurt liturgii kosmicznej, w której człowiek odnajduje na nowo swe miejsce kapłana i króla, przeżyciem pełnym rajskej szczęśliwości, zogniskowaniem wszystkich procesów kosmicznych w świadomości człowieka, a więc pełni istnienia, na którą tylko człowiek spośród wszystkich bytów materialnych może odpowiedzieć świadomą wdzięcznością. Dlatego też Eucharystia jest Ofiarą chwały i dziękczynieniem.

Dziękczynienie przejawia się w liturgii. Podobnie, jak wszystko co oddycha, chwali Boga (por. Ps 150, 6) przez spełnianie właściwej mu roli w nieustannym nurcie życia, podobnie w liturgii Kościoła wszelki element życia (barwy, śpiewy, woń kadzideł, organizacja przestrzeni i czasu) powraca, by się przemienić w hymn chwały w kontemplacji i świadomym działaniu człowieka.

Całe stworzenie zostało uświęcone przez śmierć i Zmartwychwstanie Chrystusa. Był to czas, gdy Przedwieczny objawił się światu, uświęcając cały kosmos. Święty jest też czas Eucharystii, kiedy Chrystus powraca w eucharystycznej paruzji i niebo staje się fizycznie obecne w miejscu, gdzie sprawowana jest pamiątka Pana (por. 1 Kor 11, 24). Dokonuje się wówczas uświęcenie przestrzeni i czasu, gdyż cały Kościół w czasie i przestrzeni sprawuje Eucharystię. Liturgia rozpoczyna się słowami *Błogosławione królestwo Ojca i Syna, i Świętego Ducha*, co oznacza, że eschatologiczne królestwo Boże staje się aktualne już teraz, w naszym życiu, że każdorazowa Eucharystia jest antycypacją radości życia wiecznego i tylko ten rozumie Kościół, kto rozumie liturgię. Kościół jest bowiem drabiną pomiędzy niebem a ziemią, po której Bóg zstępuje na ziemię, a ludzie wchodzą do nieba. Kościół można zrozumieć jedynie poprzez uczestnictwo w jego życiu: „Przyjdź i zobacz” (J 1, 46). Liturgia jest pewną „dramatyzacją”, a jej poszczególne części nie zawsze są symboliczne, ale najczęściej mistyczne, gdyż są bezpośrednim zwracaniem się do Boga wiernych będących ikonami cherubinów, a tym samym innej rzeczywistości. Równocześnie liturgia jest nauczaniem i katechezą.

Z całego bogactwa pierwotnych Liturgii chrześcijańskiego Wschodu Kościół prawosławny zachował tylko cztery, a mianowicie najczęściej celebrowaną LitCHR, odprawianą dziesięć razy w roku LitBAZ, celebrowaną w Jerozolimie, w patriarchacie Antiochii i na wyspie Zakynthos LitJAK oraz odprawianą w Wielkim Poście i w pierwsze trzy dni Wielkiego Tygodnia LitPRAES. Właściwie ta ostatnia jest uroczystym sposobem przyjmowania komunii w te dni, kiedy nie jest składana Ofiara eucharystyczna. W ostatnich latach czynione są w patriarchacie aleksandryjskim próby przywrócenia Lit Grzegorza Teologa i LitMARK.

Kościół prawosławny określa liturgiczne misterium Eucharystii znanym już w starożytności, w LXX (Wj 37, 19; Lb 8, 22; 16, 9; 18, 4; 2 Kr 31, 2), przez Józefa Flawiusza (BJ 1, 26; Ant 3, 107) oraz w Nowym Testamencie (Jk 1, 23; Hbr 8, 6; 9, 21) słowem λειτουργία (od λαός – „lud” > λειτός – „publiczny” i ἔργον – „czyn”, „służba publiczna”), ściślej Ἡ θεία λειτουργία („Boska Liturgia”), jako akcję publiczną *par excellence*. Stąd też formularz liturgiczny św. Jana Chryzostoma nosi nazwę Ἡ θεία λειτουργία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου. Natomiast inne ceremonie określa się terminem ἀκολουθία – „następstwo”, „naturalna kolej rzeczy”, oznaczającym sposób odprawiania kultu. Teksty Liturgii (i innych obrzędów) znajdują się w księdze zwanej εὐχολόγιον τὸ μέγα, jeżeli natomiast księga taka obejmuje tylko Liturgię, nosi nazwę μικρόν εὐχολόγιον, εὐχολόγιον τὸ μικρόν, λειτουργικόν, λειτουργιάριον (scs. *лѣтѣбникъ*).

Niniejsza publikacja ma celu zapoznanie czytelnika polskiego z bogactwem liturgicznym Prawosławia, a mianowicie z LitCHR, LitBAZ, LitJAK i LitPRAES, poprzez ich przetłumaczenie na język polski (*Liturgie Kościoła Prawosławnego*, Kraków, 2003) i opatrzenie odpowiednimi komentarzami oraz omówienie historii rozwoju liturgii na Wschodzie.

Jestem głęboko wdzięczny tym wszystkim, którzy ułatwili mi pracę nad niniejszą publikacją, przede wszystkim Pani Françoise Lhoest, Panu profesorowi Johannesowi Madeyowi oraz Ojcu Ugo Zanetti, którym zawdzięczam możliwość korzystania z wielu trudno dostępnych opracowań dotyczących liturgii Kościołów wschodnich.

ks. Henryk Paprocki

Warszawa, dnia 23 października 2005 roku,
w święto Jakuba Apostoła, Brata Pańskiego.